

Leiderschap

Zondagmorgen 14 juli 2024, Sint-Catharijnekerk, ds. Eibert Kok

Lezing: Marcus 6: 17-44

De tijdelijke voorzitter van de Europese Unie vond het een goed idee bij hem op bezoek te gaan, bij Poetin, de president van Rusland, de man die een vreselijke oorlog voert tegen Oekraïne. Sinds 2000 is Poetin aan de macht en hij heeft de regels zo veranderd dat hij aan de macht kan blijven. Tegenstanders worden uit de weg gewerkt.

Vervolgens vloog hij naar China voor een ontmoeting met de Chinese president Xi, president van een land, waar mensenrechten worden geschonden, Oeigoeren worden opgesloten in zogenaamde heropvoedingskampen, zelfs als ze naar Nederland gevlucht zijn, worden ze nauwlettend in de gaten gehouden en krijgen ze dreigtelefoontjes.

En donderdag was Orbán in de Verenigde Staten. Daar wil Trump dit jaar opnieuw een gooi doen naar het presidentschap, dat hij drie jaar geleden verloor door volgens hem gestolen verkiezingen, een man met allerlei schandalen en rechtszaken aan zijn broek.

In Israël hebben we inmiddels het zesde kabinet Netanyahu, ook iemand die aan de macht gekleefd lijkt te zitten, ook iemand achtervolgd door rechtszaken en schandalen. Iemand die al lang weg had moeten zijn, geeft leiding aan een niets en niemand ontziende oorlog in Gaza. En zo kan ik nog wel doorgaan.

Mannen die, zo lijkt het, niets liever doen dan alle ruimte voor zichzelf opeisen, grote ego's die meedogenloos anderen neermaaien als die hen in de weg staan. Die niet willen weten van erkennen van fouten. Natuurlijk hebben zij gelijk, linksom of rechtsom.

Mannen van het soort van Herodes. Met veel bravoure en vlagvertoon verdedigers van het grote eigen gelijk, ten koste van anderen.

Vanmorgen hebben we het gruwelijke bijbelverhaal gelezen van de dood van Johannes de Doper. Het is een bijbelgedeelte dat in de leesroosters wordt overgeslagen. Na het gedeelte ervóór – de twaalf leerlingen worden eropuit gestuurd, twee aan twee, niets mogen ze meenemen voor onderweg, alleen een stok, om het goede nieuws te brengen – slaat het rooster dit stuk van Johannes de Doper over, en gaat het dan verder met het bekende gedeelte van de vijf broden en de twee vissen. Waar blijft het verhaal daartussen? Waarom wordt dat overgeslagen?

Nou, dat snap ik eigenlijk ook wel. Wat moeten we in hemelsnaam daarmee?

Fascinerend is trouwens dat in de beeldende kunst dit bijbelverhaal niet overgeslagen is. De miniatuur hierbij komt uit de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant. En in de eregalerij van het Rijksmuseum hangt bij het prachtige schilderij van de grootmeester Rembrandt: 'De dochter van Herodias ontvangt het hoofd van Johannes de Doper'. Maar het blijft een gruwelijk tafereel. Dit wil je eigenlijk niet zien, maar liever overslaan.

Er zijn zelfs uitleggers van het Marcusevangelie die tot de conclusie komen dat dit verhaal ook helemaal niet past in het geheel van Marcus.

De Bijbel bevat vier bijbelboeken die ieder voor zich het verhaal van het leven van Jezus vertellen. Marcus is daarbij de kortste van de vier, en in het Marcusevangelie zit ook iets van een bepaalde haast. 'Terstond' stond er dan in de oude vertaling, 'meteen' in de nieuwe. Jezus zegt iets, en 'meteen' gebeurde het. Dat woordje komen we bovengemiddeld veel tegen in Marcus. Kort, snel. Niet uitweiden, recht op je doel af. Dat is Marcus.

Vanuit die gedachte past volgens sommigen die uitweiding over de dood van Johannes niet zo goed.

Aan de andere kant zijn er genoeg aanwijzingen die er op duiden dat Marcus dit verhaal heel bewust hier vertelt. In het gedeelte hiervoor werden de twaalf leerlingen eropuit gestuurd om het goede nieuws te brengen. Jezus waarschuwt dan dat ze soms niet welkom zullen zijn. Het verhaal dat volgt, van de dood van Johannes, laat zien wat dat in extreme gevallen kan betekenen als jouw inbreng met dat goede nieuws niet welkom is.

Het gáán voor de goede zaak, gáán voor het koninkrijk van God, vóór rechtvaardigheid en tegen onrecht, kan weerstand oproepen, zál weerstand oproepen, kan in extreme situaties betekenen dat jou jouw vrijheid ontnomen wordt, kan zelfs de dood betekenen.

Het lijkt alsof Marcus dit verhaal hier vertelt om wie dit hoort of leest ervan te doordringen dat leven op de manier van Johannes en Jezus verstrekkende gevolgen kan hebben ook voor mensen die hen in dat spoor willen volgen. Gaan in het spoor van Jezus, staan voor de goede zaak is niet zonder risico.

En er zijn meer dan genoeg mensen op deze wereld die dat ook vandaag de dag aan den lijve ondervinden, zeker in landen waar Herodesachtige figuren aan de macht zijn.

Mensenrechten worden geschonden, godsdienstvrijheid ingeperkt, en wie zijn stem daartegen verheft wordt monddood gemaakt. Dat is, denk ik, de link met het voorgaande bijbelgedeelte.

Maar de link met het verhaal hierná, van de vijf broden en twee vissen, is misschien nog wel sterker. Het ene verhaal is het tegenbeeld van het andere.

Waar gaat het over? Het gaat over van alles, maar een belangrijk aspect hier is: leiderschap, wanneer is iemand een goede leider, wanneer ben je een goede leider? Eerst zien we een leider die vooral zichzelf wil handhaven, desnoods ten koste van een ander, iemand die zijn eigen ruimte opeist en een ander zijn ruimte om te leven ontnemt.

Vervolgens zien we een leider die niet leeft ten koste van een ander, maar ten bate van een ander, voor wie het niet zijn levensdoel is zijn eigen positie veilig te stellen, maar om een ander het leven te gunnen en te geven. Kortgezegd: leven nemen, tegenover leven geven.

Een goede leider is niet de cowboy op een paard die zich al schietend een weg baant, maar de herder die oog en hart heeft voor zijn schapen en alles voor zijn schepen overheeft, niet iemand die neemt, zodat er voor hemzelf genoeg is, méér dan genoeg, maar iemand die deelt, en die leert om te delen, zodat er voor iedereen genoeg is, méér dan genoeg, iemand die van het kleine dat voorhanden is, vijf broden en twee vissen, in vertrouwen iets groots weet te maken voor iedereen.

Herodes en Jezus, twee totaal verschillende stijlen van leiderschap, tegenovergesteld aan elkaar, een wereld van verschil. Nemen en vooral voor jezelf leven, of geven en vooral voor anderen leven. Het verhaal van de dood van Johannes is behalve een gruwelijk ook een heel herkenbaar verhaal. Misschien zijn mensen wel eerder geneigd om zó te leven, dan te leven op de manier van het tweede verhaal, van geven en delen.

Herkenbaar misschien ook wel vanwege alle relatieperikelen die we tegenkomen en de eigen dynamiek die dat met zich meebrengt. Machtsspelletjes die er gespeeld worden. Zoete wraak. Het zou zomaar in een doorsnee tv-serie passen.

Herodes was getrouwd, maar hij gaat een relatie aan met de vrouw van zijn broer Filippus.

Kan die dat wel maken? Nou, sommige mensen denken dat ze alles kunnen maken.

Johannes vindt dat die dat niet kan maken en verkondigt dat blijkbaar openlijk, met als gevolg dat hij in het gevang terecht komt en zo monddood wordt gemaakt.

Herodes heeft op de een of andere manier nog wel ontzag voor Johannes, toch wel een goed mens in zijn ogen, een beetje in de sfeer van Pilatus die later over Jezus zal zeggen: ik vind geen schuld in deze man, een dissident met aantrekkingskracht. Maar Herodes' nieuwe partner kan Johannes' bloed wel drinken.

Er is trouwens nog een verband tussen de twee bijbelverhalen die we vanmorgen gelezen hebben, in beide wordt er gegeten, in beide gaat het over een maaltijd. Maar de vraag is dan – en daarin zijn de twee verhalen weer elkaars tegenbeeld – wie krijgt er te eten, naar wie gaat de uitnodiging?

Voor mensen als Herodes is dat duidelijk, die uitnodiging gaat naar een kleine bovenlaag: hovelingen, hoge militairen, voornamelijk burgers, senatoren en rechters van het hooggerechtshof, kortom, de hele bovenlaag bij elkaar, mensen die zelf al genoeg hebben. In het tweede verhaal zijn het de gewone mensen die komen eten, de menigte, de mensen van de straat, vijftienduizend, mensen die geen eten hebben.

Op het feestmaal van Herodes wordt gedanst door de dochter van Herodes' nieuwe partner. Een schot in de roos, iedereen enthousiast. Herodes komt met grootspraak, of misschien wel beter gezegd ... dronkenmanstaal. Hij zegt tegen het meisje haar geweldig belonen zal: Zeg maar wat je wilt ... al is het de helft van mijn koninkrijk.

Dat is natuurlijk lege retoriek, zoals grote leiders, en ook kleine leiders, wel vaker holle woorden uitslaan om indruk te maken op anderen. Maar het is grootspraak waarmee hij zichzelf in problemen brengt.

Want na gesmoesd te hebben met haar moeder antwoordt het meisje dat ze het hoofd van Johannes de Doper wil, op een schaal, en nu 'meteen'. Daar hebben we dat woordje weer dat in Marcus zo vaak voorkomt. Tja, en wat doe je als je jezelf in de problemen hebt gekletst met je veel te grote woorden?

Een mogelijkheid zou zijn je eigen misstap te erkennen.

Maar dat doe je natuurlijk niet, je wilt geen gezichtsverlies, en je wilt jezelf en je eigen positie natuurlijk handhaven. Met als gevolg dat die ander het slachtoffer wordt van jouw manier van doen. Zo gaat Herodes te werk. En het is niet ver weg. Die manier van doen, in het groot en in het klein, met letterlijk of figuurlijk slachtoffers, hoe vaak komen we het niet tegen?

Of misschien maken we ons er zelf wel schuldig aan. Jezelf handhaven, ten koste van de ander. Jezelf ergens uitdraaien, op een manier die absoluut geen schoonheidsprijs verdient. De stijl van Herodes.

Daartegenover de stijl van Jezus. In de Bijbel is een goede leider altijd een herder. De aartsvaders waren herders. De grote koning David begon ooit als herder zijn loopbaan.

Dat is niet voor niets. Een goede herder geeft zijn leven voor de schapen. Die verwijzing naar het herderschap zit heel duidelijk in het verhaal van de vijf broden en de twee vissen. Jezus wil eigenlijk even rust. Hij is met zijn leerlingen per boot vertrokken naar een stille plek. Om op adem te komen. Maar de mensen stromen naar hem toe. Dan lezen we: Toen hij uit de boot stapte, zag hij een grote menigte en voelde hij medelijden met hen, omdat ze leken op schapen zonder herder. Daar heb je het beeld van de herder!

En even verderop. dan moeten de mensen gaan zitten 'in het groene gras'. Onbeduidend detail zou je zeggen, maar nee. Wie thuis is in de Schriften weet: als het gaat over groen gras dan gaat het over de herder van Psalm 23: De Heer is mijn herder, het ontbreekt mij aan niets. Hij laat mij rusten in groene (!) weiden en voert mij naar vredig water. Jezus ook hier als de goede herder, die geeft, die deelt van wat voorhanden is, aan iedereen.

In het bijbelverhaal gaat het over twee totaal verschillende manieren van leven, en van allebei hebben wij misschien wel iets in ons. Maar welke geven we de ruimte?

Jezus houdt ons voor, niet om te nemen, maar om te delen, om te delen van wat voorhanden is. Wat heb je zélf te geven? Ga eens kijken.

Vijf, en twee vissen. Dat is wat ze zelf bij zich hebben. Niet veel misschien. Maar het is voldoende. Dit verhaal gaat over de enorme kracht van het geven, om niet.

Een andere wereldorde dan de orde van: voor wat hoort wat, van de grote mond en het recht van de sterkste, van meer, meer als het gaat over jezelf en je eigen groep, en minder, minder als het gaat over de ander. Geven is afzien van het recht om iets terug te vragen.

Wie geeft, verwacht geen gelijkwaardige tegenprestatie van de persoon aan wie hij gegeven heeft.

“Jezus nam de vijf broden en de twee vissen, keek omhoog naar de hemel (!), sprak het zegengebed uit, brak de broden en gaf ze aan zijn leerlingen om ze aan de menigte uit te delen...”

Gericht op God, én op de ander. In vertrouwen.